
Introwertycy i historyczki. Co warto wiedzieć o współczesnej literaturze łotewskiej? Introverts and Historians. What Is Worth Knowing about Contemporary Latvian Literature?

Agnieszka Smarzewska

Gdy w 2018 roku honorowymi gośćmi Londyńskich Targów Książki zostały kraje bałtyckie, łotewski zespół odpowiedzialny za promocję literatury za granicą miał ciężki orzech do zgryzienia: jak najlepiej zaprezentować swoich ludzi pióra, którzy przecież – jak pokazały dotychczasowe doświadczenia – nie garną się ani do występów publicznych, ani do okazywania emocji? A gdyby z pozornej słabości uczynić mocną stronę? Tak narodziła się kampania #iamintrovert – wizytówka Łotwy nie tylko w Londynie, ale, jak się później okazało, na kolejnych imprezach literackich i nie tylko.

Kampania traktuje introwertyzm z przymrużeniem oka, bazując na stereotypie twórcy przedkładającego świat wewnętrzny nad zewnętrzny. Na Targach w Londynie w 2018 roku goście

When the Baltic countries became the guests of honour at the 2018 London Book Fair, the Latvian team in charge of promoting literature abroad had a tough nut to crack: how best to present their people of letters, who, after all, as past experience has shown, are not keen on either public speaking or showing emotion? What about turning an apparent weakness into a strength? This is how the #iamintrovert campaign was born – a showcase for Latvia not only in London, but, as it later turned out, at subsequent literary events and beyond. The campaign treats introversion with a pinch of salt, building on the stereotype of the creator prioritising the inner world over the outer. At the 2018 London Fair, visitors to the black and white Latvian stand could lock themselves in a 'literary

odwiedzający łotewski czarno-biały stand mogli zamknąć się pod „literackim prysznicem”, gdzie w samotności słuchali łotewskich audiobooków, czy wypełnić psychotest „Jakim typem introwertyka jesteś?”. Bohaterowie kampanii to dwójka introwertycznych twórców: ona i on, ubrani na czarno, z poważnymi minami, ironicznie komentujący rzeczywistość. Za pomysł odpowiada platforma Latvian Literature stworzona przez Związek Pisarzy Łotewskich (Latvijas Rakstnieku savienība), Stowarzyszenie Łotewskich Wydawców (Latvijas Preses izdevēju asociācija) oraz Międzynarodowy Dom Pisarza i Tłumacza (Starptautiskā Rakstnieku un tulkoātāju māja). Organizacja wkłada wiele pracy w promocję literatury łotewskiej, począwszy od corocznego uczestnictwa w zagranicznych targach książki, przez organizowanie seminariów i wyjazdów dla zagranicznych wydawców i dziennikarzy, a na zapewnianiu przystępnych grantów dla tłumaczek i tłumaczy kończąc. Język łotewski, posiadający obecnie niecałe dwa miliony użytkowników, zalicza się do tzw. małych języków, Łotwa zdaje sobie więc sprawę, jak ważne jest, by jej literatura ujrziała światło dzienne w innych krajach, szczególnie po angielsku.

Zaczniemy od początku

Jak to jest z tą literaturą łotewską? Czy rzeczywistość jest domeną introwertycznych osobowości? By zrozumieć z niej nieco więcej, warto sięgnąć do początków, czyli twórczości ludowej, a zwłaszcza pieśni, czyli dain. Kiedy mniej więcej w połowie XIX wieku pierwsze pokolenia Łotyszy zaczęły zdobywać wyższe wykształcenie, pojawiły się poezja i proza pisane w języku łotewskim, a twórczość ludowa doczekała się fachowych badaczy. Na przełomie XIX i XX wieku ówczesny badacz folkloru Krišjānis Barons zebrał i zapisał ponad 200 tysięcy dain, które umieścił w drewnianej szafie katalogowej, czyli Szafie Dain (Dainu skapis), którą dzisiaj oglądać można w pięknym budynku Biblioteki Narodowej Łotwy. Przypominająca wzburzoną falę Biblioteka Narodowa nazywana jest Zamkiem Światła (Gaismas pils), czyli cudownym miejscem

shower’, where they listened to Latvian audiobooks in solitude or filled in the ‘What type of introvert are you?’ psychological test. The protagonists of the campaign are two introverted authors: a woman and a man dressed in black, with serious faces, ironically commenting on reality. Responsible for the idea is the Latvian Literature platform created by the Latvian Writers’ Union (Latvijas Rakstnieku savienība), the Latvian Publishers’ Association (Latvijas Preses izdevēju asociācija) and the International Writer’s and Translator’s House (Starptautiskā Rakstnieku un tulkoātāju māja). The organisation puts a lot of work into promoting Latvian literature, from participating in foreign book fairs every year, to organising seminars and trips for foreign publishers and journalists, and providing affordable grants for female translators and interpreters. The Latvian language, which currently has less than two million speakers, is one of the so-called ‘small languages’, so Latvia realises how important it is for its literature to see the light of day in other countries, and especially in the English language.

Let’s Start from the Beginning

What is it about Latvian literature? Is it really the domain of introverted personalities? In order to understand a little more from it, it is worth going back to its origins, that is, folk arts and especially the songs known as dainas. When, around the middle of the 19th century, the first generations of Latvians began to receive higher education, poetry and prose written in Latvian appeared and folk arts came to have expert researchers. At the turn of the 20th century, the then folk arts researcher Krišjānis Barons collected and recorded more than 200,000 dainas, which he placed in a wooden catalogue cabinet called the Daina cabinet (Dainu skapis), which can be seen today in the beautiful building of the National Library of Latvia. Resembling an agitated wave, the National Library is called the Castle of Light (Gaismas pils), a magical place from Latvian mythology that inspired architect Gunnar Birkerts. Indeed, mythology is another source of

z mitologii łotewskiej, które zainspirowało architekta, Gunnara Birkertsa. Bo mitologia to kolejne źródło natchnienia dla wczesnych twórców literatury łotewskiej, a najlepszym tego przykładem jest łotewski epos narodowy *Lāčplēšis* Andrejsa Pumpursa. Tytuł to przydomek głównego bohatera, mitologicznego „pogromcy niedźwiedzi”, który walczy nie tylko z potworami, ale i niemieckimi misjonarzami, broniąc plemienia Bałtów przed obcym zniewoleniem. Twórczość z epok odrodzenia narodowego, romantyzmu i raczkującego realizmu jest ciągle żywa we współczesnej kulturze Łotwy. Jest tak chociażby w przypadku najśłynniejszej łotewskiej pary literackiej, patronującej dzisiejszym muzeom czy instytucjom kulturalnym: dramaturżki i poetki Aspaziji, czyli Elzy Pliekšāne, oraz poety, tłumacza i polityka Rainisa, czyli Jānisa Pliekšānsa. Barwną postacią w łotewskiej literaturze jest również poeta Aleksandrs Čaks (1901–1950), który do romantycznej łotewskiej poezji opiewającej przyrodę i wieś jako pierwszy wprowadził motyw miasta, a jego futurystyczne wiersze cieszą się sympatią czytelników, podobnie jak u nas ponadczasowa twórczość Juliana Tuwima.

Rozrachunki z historią

Łotewski naród zdobył państwowość w 1918 roku, jednak po II wojnie światowej Łotwa na ponad pół wieku stała się częścią ZSRR. Dopiero koniec XX wieku przyniósł Łotyszom pełnię wolności, a co za tym idzie, pełną swobodę twórczą. Nie powinno więc dziwić, że znaczną część współczesnej łotewskiej prozy stanowią powieści w jakiś sposób rozprawiające się z historią. Największy rozgłos, w kraju i za granicą, zdobyła chyba jak dotąd powieść Nory Iksteny *Mleko matki* (tłum. Daniel Łubiński, Wydawnictwo Sonia Draga 2021), przetłumaczona na język angielski przez Margitę Gailitis jako *Soviet Milk*. Opowieść o matce i córce, borykających się z siermiężną sowiecką rzeczywistością, okazała się na tyle uniwersalna, że zainteresowała europejskich czytelników, a jednocześnie na tyle przywiązana do lokalności, że pozwoliła na lepsze poznanie łotewskiej historii. Doczekała się

inspiration for early writers of Latvian literature, and the best example of this is Andrejs Pumpurs' Latvian national epic *Lāčplēšis*. The title is the nickname of the main character, a mythological 'bear slayer' who fights not only monsters but also German missionaries and defends the Balts tribe from foreign enslavement. Works from the eras of national revivalism, romanticism and fledgling realism are still alive in contemporary Latvian culture. This is the case, for example, with Latvia's most famous literary couple, patrons of today's museums or cultural institutions: the playwright and poet Aspazija, or Elza Pliekšāne, and the poet, translator and politician Rainis, or Jānis Pliekšāns. Another colourful figure in Latvian literature is the poet Aleksandrs Čaks (1901–1950), who was the first to introduce the motif of the city into Latvian romantic poetry mainly celebrating nature and the countryside, and whose futuristic poems are as popular with readers as are the timeless works of Julian Tuwim in Poland.

Reckoning with History

The Latvian nation gained statehood in 1918, but after the Second World War Latvia became part of the USSR for more than half a century. It was not until the end of the 20th century that Latvians started to enjoy full freedom, and thus full creative freedom. It should come as no surprise that a significant proportion of contemporary Latvian prose consists of novels that deal with history in some way. The most widespread acclaim, both domestically and internationally, has likely been garnered by Nora Ikstena's novel *Mātes piens*, which has been translated into English by Margita Gailitis as *Soviet Milk* (2018, Peirene). The story of a mother and daughter struggling with the harsh Soviet reality turned out to be so universal that it captivated European readers, while simultaneously being so deeply rooted in local context that it provided a better understanding of Latvian history. It has received numerous literary prize nominations, as well as a screen adaptation. It was published in the series *Mēs. Latvija, XX gadsimts* (Us. Latvia, 20th

nominacji do nagród literackich oraz ekranizacji. Została opublikowana w serii „Mēs. Latvija, XX gad-simts” (My. Łotwa, XX wiek, wyd. Dienas grāmata), prezentującej kilkanaście powieści, które opisują różne okresy historii XX wieku. Każda jest autorstwa innej pisarki bądź pisarza. Znaleźli się wśród nich między innymi Inga Ābele, Guntis Berelis, Inga Gaile, Laima Kota, Andra Manfelde czy Osvalds Zebris. Jak dotąd na język polski została przetłumaczona jedynie powieść Nory Ikstены, warto jednak zatrzymać się przy postaci Ingi Gaile, której tomik wierszy *Wielkanoc* (Lieldienas) ukazał się po polsku w 2020 roku i był nominowany do nagrody Europejski Poeta Wolności (tłum. Agnieszka Smarzewska, Instytut Kultury Miejskiej, 2020). Pisarka, poetka, dramaturżka i przewodnicząca łotewskiego PEN Clubu w latach 2018–2024 słynie również w Łotwie jako aktywistka na rzecz praw kobiet i osób LGBT+, założycielka literackiej imprezy Sieviešu Stendaps, czyli Stand-up Kobiet, w czasie którego, w sposób ironiczny i odważny, właściwy gatunkowi, poruszane są kwestie dyskryminacji.

Historii, choć tej najnowszej, dotyczy również powieść Jānisa Joņevsa *Jelgava '94* (tłum. Daniel Łubiński, Marpress 2022). To opowieść o dorastaniu w latach 90. XX wieku w rytmie metalu i rocka w mieście usianym szarymi blokowiskami – Jelgawie. Powieść Joņevsa w 2014 roku otrzymała Nagrodę Literacką Unii Europejskiej (w ostatnich latach otrzymali ją również inni twórcy i twórczynie z Łotwy jak Laura Vinogradova, Osvalds Zebris oraz Inga Žolude), niedawno doczekała się także ekranizacji. Oprócz tendencji do analizowania przeszłości zapoczątkowała inny trend, który powoli rozwija się w łotewskiej prozie: zwrot ku małej ojczyźnie. Jānis Joņevs cofa się w czasie do swojego rodzinnego miasta, które opisuje z ironią, ale nie bez cienia nostalgii. Równie silne przywiązanie do rodzinnych stron zaobserwować można w głośnym debiucie prozatorskim dramaturga i reżysera Andrisa Kalnozolsa *Kalendārs mani sauc* (Nazywam się Kalendarz). Powieść ma formę dziennika, a bohater, borykający się z wewnętrznymi rozterkami wieku młodzieńczego, mieszka w rodzinnym mieście autora – Talsi. Powieść otrzymała w 2021 roku nagrodę LALIGABA – najważniejszą obecnie

century, published by Dienas grāmata), presenting a dozen novels that describe different periods of 20th century history. Each one has been written by a different writer including Inga Ābele, Guntis Berelis, Inga Gaile, Laima Kota, Andra Manfelde or Osvalds Zebris. So far, only Nora Ikstena's novel has been translated into Polish. However, it is worth noting Inga Gaile, whose poetry collection *Lieldienas* (Easter) was published in Polish in 2020 in a translation by Agnieszka Smarzewska and was nominated for the European Poet of Freedom award. The writer, poet, playwright, and chairperson of the Latvian PEN Club from 2018 to 2024, Gaile is also renowned in Latvia as an activist for women's and LGBT+ rights. She is the founder of the literary event Sieviešu Stendaps, or Women's Stand-up, during which issues of discrimination are addressed in an ironic and bold manner, characteristic of the genre.

The novel *Doom 94* by Jānis Joņevs also deals with history, albeit recent history. It is a coming-of-age story set in the 1990s, driven by the rhythm of metal and rock music, in the gray city of Jelgava filled with block of flats housing estates. In 2014, Joņevs' novel received the European Union Prize for Literature (in recent years, other Latvian authors like Laura Vinogradova, Osvalds Zebris, and Inga Žolude have also won this award). The novel was recently adapted into a film. Alongside its tendency to analyze the past, it initiated another trend slowly developing in Latvian prose: a turn towards the 'small homeland.' Jānis Joņevs revisits his hometown, describing it with irony but not without a touch of nostalgia. This strong attachment to one's native region is also evident in the notable prose debut of playwright and director Andris Kalnozols, *Kalendārs mani sauc* (Call me Calendar). The novel is structured as a diary, and the protagonist, struggling with the inner turmoil of youth, lives in the author's hometown of Talsi. In 2021, the novel received the LALIGABA award, currently the most prestigious literary prize in Latvia. Another recipient of this award is Svens Kuzmins, who approaches the concept of the 'small homeland' differently in his novels *Hohma* (Hokhmah) and *Dyzažio* (Disagio). The action of

nagrodę literacką w Łotwie. Innym jej laureatem jest Svens Kuzmins, który w swoich powieściach *Chochma* (tłum. Agnieszka Smarzewska, Marpress 2022) oraz *Dizažio* (Dyzažio) podchodzi do zagadnienia małej ojczyzny w nieco inny sposób. Akcja obu książek rozgrywa się w fikcyjnym nadmorskim kurorcie Chochma, który ma być odbiciem nie tylko typowego łotewskiego miasteczka, ale uniwersalnej małej miejscowości w ogóle. Splot opowieści mieszkalców tworzy niepowtarzalny, pełen humoru i absurdu kolaż.

Poetyckie eksperymenty

O ile w łotewskiej prozie historia i tożsamość to tematy ciągle żywe, w poezji panuje więcej swobody. Poeta Arvis Viguls, nominowany do nagrody Europejski Poeta Wolności 2024 za tomik *Pchli cyrk* (tłum. Piotr Ruciński, Instytut Kultury Miejskiej 2024) słynie, na przykład, z wierszy na granicy surrealizmu, dotyczących codziennych spraw, dalekich od roztrząsania problemów dotyczących ojczyzny czy narodu. „Jakie obowiązki miałbym mieć wobec przeszłości i historii? Moim zdaniem żadnych” – przyznaje z kolei poeta Kārlis Vērdiņš w rozmowie z Olgą Wiewiórą w „Przeglądzie Bałtyckim”¹. Jego twórczość nie stroni od eksperymentów: pisze prozę poetycką (w Polsce ukazał się zbiór *Niosłem ci kanapczkę*, przeł. Jacek Dehnel, Biuro Literackie 2009), wiersze dla dzieci, poezję igraczą z tekstami użytkowymi i technologią. Część jego utworów znalazła się w antologii poezji łotewskiej *Wszystkie ptaki, co we mnie...* w wyborze i przekładzie Olgi Wiewióry (Warsztaty Kultury 2020), prezentującej po polsku twórczość poetek i poetów łotewskich ostatniego półwiecza. Znaleźli się tam między innymi Ingmāra Balode, Uldis Bērziņš, Edvīns Raups, Knuts Skujenieks, Māra Zālīte czy poeta dwóch języków, łotewskiego

both books takes place in the fictional seaside resort of Hohma, which is meant to reflect not just a typical Latvian town but a universal small town in general. The interweaving stories of the residents create a unique, humor-filled, and absurd collage.

Poetic Experiments

While history and identity remain vibrant themes in Latvian prose, poetry enjoys more freedom. For instance, the poet Arvis Viguls, nominated for the European Poet of Freedom award in 2024 for his collection *Blusu cirks* (Flea Circus), is known for his surreal poems touching on everyday matters, far from pondering on issues of homeland or nation. “What obligations should I have towards the past and history? In my opinion, none,” admits the poet Kārlis Vērdiņš in an interview with Olga Wiewióra in *Przegląd Bałtycki*. His work does not shy away from experimentation: he writes prose poetry (in Poland, the collection *Vedu tev siermaizīti* / I was bringing you a little cheese sandwich, translated by Jacek Dehnel, was published by Biuro Literackie in 2009), children’s poetry, and poetry that plays with utilitarian texts and technology. Some of his works are included in the anthology of Latvian poetry *Wszystkie ptaki, co we mnie...* (All the Birds in Me...) selected and translated by Olga Wiewióra (Warsztaty Kultury 2020), which presents the works of Latvian poets from the last half-century in Polish. This anthology features poets such as Ingmāra Balode, Uldis Bērziņš, Edvīns Raups, Knuts Skujenieks, Māra Zālīte, and the bilingual poet (Latvian and Swedish) Juris Kronbergs, whose poetic cycle *Wolf One-Eye* (English translation by Mara Rozitis, Arc Publications 2006) was published in Polish and was also translated by Wiewióra (Warsztaty Kultury 2021)

1 <https://przegladbaltycki.pl/21839.jakie-obowiazki-mialbym-miec-wobec-przeszlosci-i-historii-moim-zdaniem-zadnych-z-lotewskim-poeta-karli-sem-verdinsem-rozmawia-olga-a-wiewiora.html> [dostęp z dnia 30.05.2024]

1 <https://przegladbaltycki.pl/21839.jakie-obowiazki-mialbym-miec-wobec-przeszlosci-i-historii-moim-zdaniem-zadnych-z-lotewskim-poeta-karli-sem-verdinsem-rozmawia-olga-a-wiewiora.html> [accessed 30 May 2024]

i szwedzkiego, Juris Kronbergs, którego poetycki cykl *Wilk Jedno Oko* ukazał się po polsku w przekładzie tej samej tłumaczki (Warsztaty Kultury 2021).

Nagradzane Książki obrazkowe

Warto zatrzymać się jeszcze przy fenomenie ostatnich lat: łotewskiej literaturze dziecięcej. Barwne publikacje, owoc współpracy ludzi literatury z ludźmi sztuki, podbijają nie tylko Europę, ale i Azję. Do jednej z najśłynniejszych książek obrazkowych należy *Kiosks* (Kiosk) rysowniczkii Anete Melece. Historia sprzedawczynie Olgi, która nie potrafi wydostać się ze swojego kiosku, narysowana charakterystycznym „flamastrowym” stylem Melece, doczekała się publikacji w kilkunastu krajach na świecie. Uwielbiane nie tylko przez dzieci są książki Luīze Pastore, której powieść przygodowa *Dzieci króla diamentów* (tłum. Agnieszka Smarzewska, Widnokrąg 2024) otrzymała w 2022 roku nagrodę Bologna Ragazzi Award. Tą prestiżową nagrodą, przyznawaną w czasie Międzynarodowych Targów Książki dla Dzieci w Bolonii, w tym roku uhonorowano także inną łotewską pisarkę, Aleksandrę Runde. Do historii łotewskiej literatury na stałe weszła już seria maleńkich książeczek BIKIBUKS z ilustrowanymi wierszami, pomagająca najmłodszym przyswoić sobie poezję klasyków, której pomysłodawczynią jest pisarka i ilustratorka Rūta Briede, autorka między innymi książki obrazkowej *Pies, który rozweselił smutki* (tłum. Agnieszka Smarzewska, Biuro Literackie 2024).

Ilustrowane książki kierowane do najmłodszych, jak wiadomo, oddziałują również na starszych czytelników: niejeden dorosły znajduje coś dla siebie w nieoczywistych, niepozabawionych humoru, lekkości i wdzięku łotewskich książkach dla dzieci. Może właśnie od nich warto rozpocząć przygodę z tą równie nieoczywistą, pełną niespodzianek literaturą? A może w poezji lub prozie pióra tych – podobno – introwertycznych twórczyni i twórców doskonale odnajdzie się również każdy ekstrawertyk?

Award-Winning Picture Books

It is also worth highlighting a recent phenomenon: Latvian children’s literature. These colourful publications, the result of collaboration between literary and artistic talents, have captivated audiences not only in Europe but also in Asia. One of the most famous picture books is *The Kiosk* by illustrator Anete Melece. The story of Olga, a kiosk vendor who cannot escape from her kiosk, illustrated in Melece’s distinctive ‘marker’ style, has been published in numerous countries worldwide. Beloved not only by children, Luīze Pastore’s adventure novel *Laimēs bērni* (*The Laime children*) received the Bologna Ragazzi Award in 2022. This prestigious award, given at the Bologna International Children’s Book Fair, this year also honoured another Latvian writer, Aleksandra Runde. The BIKIBUKS series of tiny books with illustrated poems, which helps young children appreciate the poetry of classic authors, has become a staple in Latvian literature. This series was conceived by writer and illustrator Rūta Briede, who is also the author of the picture book *The Dog Who Found Sorrow* (English translation by Elīna Brasliņa, the Emma Press 2018). Illustrated children’s books, as we all know, also have an effect on older readers: many adults will find something to enjoy in the unassuming Latvian children’s books, which are not devoid of humour, lightness and charm. Perhaps it is with them that the adventure with this equally unassuming and full of surprises literature should begin? Or perhaps extroverts will find their way into the poetry or prose of these supposedly introverted authors?